

# KEISARI JUSTINIANUS JA TOISINAJATTELIJOIDEN VAINOT



Jälkimaailma on antanut keisari Justinianukselle lisänimen ”Suuri”, eikä kukaan ole kiistänyt hänen hallitusaikansa suunnatonta merkitystä jälkimaailmalle. Vähemmälle huomiolle on jäänyt, että hän oli myös suvaitsematon hallitsija, joka vainosi säälimättä uskonnollisia toisinajattelijoita, pakanoita ja homoseksuaaleja.

**I**tä-Roman historian merkittävin hallitsija oli keisari **Justinianus I** (527–565). Hänen hallitusaikansa pidetään Itä-Roman historian loistoaikana. Hän yritti valloittaa takaisin lännessä germaaneille menetetyt alueet ja pyrki palauttamaan Rooman imperiumin entiseen suuruuteensa. Hänen toimeenpanemallaan lakien kodifikaatiolla (*Corpus Iuris Civilis*) on ollut erittäin suuri merkitys. Antiikkiin suuntautumisensa vuoksi Justinianusta on varsinkin vanhemmassa tutkimuksessa pidetty konservatiivina (esimerkiksi Ernst Stein 1959, 276).

Justinianuksen hallitusajan yksi keskeisimmistä tavoitteista oli kuitenkin uskonnollisesti yhtenäisen kristillisen keisarikunnan luominen. Tämä johti uskonnollisten vähemmistöjen säälimättömään vainoamiseen. Hänen aikanaan vainottiin myös

homoseksuaaleja, joiden ei katsottu sopivan kristilliseen seksuaalietiikkaan.

Justinianus pystyi pääosin hävittämään valtakuntansa pienemmät uskonnolliset vähemmistöt, pakanuuden ja kerettiläiset liikkeet. Toisaalta hän ei onnistunut tekemään sovintoa kristinuskon harhaopiksi tuomitun monofysitismen kanssa, vaikka sen kannattajat olivat keisarin pääongelma. Justinianuksen kuollessa vuonna 565 valtakunta oli kaikkea muuta kuin yhtenäinen.

## JUSTINIANUKSEN KAKSI SUURTA PERIAATETTA

Justinianuksen toimintaa ohjasi kaksi suurta periaatetta. Ensimmäinen oli Rooman valtakunnan yhtenäisyyden palauttaminen, ja toinen oli uskonnollisen yhtenäisyyden vaatimus. Keisarikunta oli Justinianukselle Juma-

Mosaiikissa on kuvattu keisari Justinianus ja hänen hoviaan.

---

## Justinianuksen näkemyksen mukaan keisari oli Jumalan sijaishallitsija maan päällä.

---

lan perustama valtakunta, jota keisari johti Jumalan sijaisena. Siellä hyväksyttiin vain yksi kristinuskon muoto, jonka opit oli määritelty Khalkedonin kirkolliskokouksessa vuonna 451, mutta jonka sisällöstä Justinianus katsoi olevansa itse oikeutettu päättämään.

Justinianuksen näkemyksen mukaan keisari oli Jumalan sijaishallitsija maan päällä. Lakikokoelma *Digestan* alkuun laatimassaan luvussa Justinianus julistaa hallitsevansa valtakuntaa, jonka taivaallinen hallitsija oli hänelle antanut. Kristitylle roomalaiselle keisarille oli annettu tehtäväksi yhdistää koko asuttu maailma Jumalan alaisuuteen.

Justinianus mielsi valtion ja kirkon olennaisina toisiinsa liittyneinä osina kristillistä keisarikuntaa. Siksi hän näki kirkon teologian ja hallinnon hyvin tärkeinä. Justinianuksen mukaan kirkon asioiden hoito ”ei ollut vähempiarvoista kuin elämä itse” (Novell. Iust. 57). Hän oli erittäin hyvin perehtynyt teologiaan, ja hänen kirkkolainsäädäntönsä oli huomattavan laaja. Justinianuksen lait ovat selkeästi kristityn keisarin lakeja, vaikka niissä on viittauksia antiikkiin.

Justinianus uskoi, että oikean uskonnon harjoittaminen oli välttämätöntä, jotta valtakunta ja sen väestö kukoistaisivat. Hänen vel-

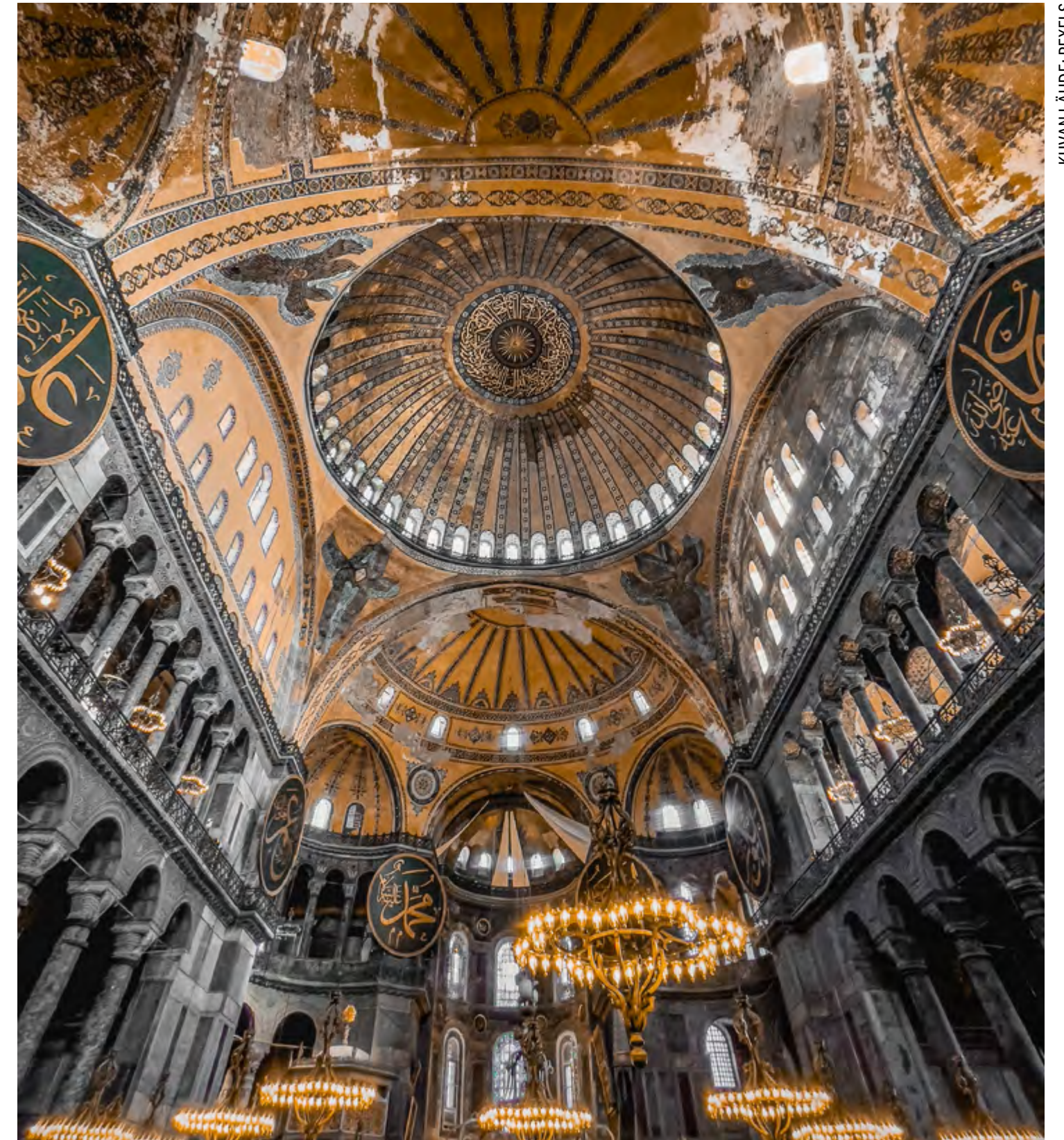
vollisuutensa roomalaisena hallitsijana oli palauttaa Rooman valtakunta entiselleen, kun taas kristittynä hallitsijana hänen velvollisuutensa oli asettaa siihen yksi puhdas usko. Uskonnollisen yhtenäisyyden vaatimus johti uskonnollisten toisinajattelijoiden – kristittyjen harhaoppisten ja ei-kristittyjen eli pakanoiden – säälimättömään vainoamiseen.

Myöhäisantiikin keisarit olivat toki ennen Justinianustakin vainonneet uskonnollisia toisinajattelijaita (Cod. Theod 16,5 de haereticis) ja homoseksuaaleja (Meyendorf 1989, 10–11). Kukaan ennen Justinianusta ei kuitenkaan ollut tehnyt vakavaa yritystä puhdistaa valtion virkamiehistöä ja kaupunkien neuvostoja näistä ihmisryhmistä kokonaan ja pääsemään heistä kertakaikkisesti eroon.

### USKONTOJEN VALINTAMYYMÄLÄ

Justinianuksen noustessa valtaan 520-luvulla Välimeren alue oli kuin uskontojen ”valintamyymälä”. Alueella oli katolilaisia kristittyjä, erilaisia harhaoppisia kristittyjä lahkoja, juutalaisia ja pakanoita.

Katolista eli yleistä kirkkoa repi tähän aikaan vakava opillinen kiista kristologiasta eli siitä, miten Jeesuksen asema tulisi ymmär-



Keisari Justinianus rakennutti keisarin ja Konstantinopolin patriarkan palatsien viereen Pyhän Viisauden kirkon eli Hagia Sofian, joka näytti suuntaa kirkkojen rakentamiselle. Myöhemmin rakennus on toiminut muun muassa moskeijana ja museona.

## Kristologia näkemyksiä

### Oikeaoppisena pidetty käsitys

#### Khalkedonin kirkolliskokous

Jeesus on "yksi persoona kahdessa luonnossa" näitä kahta luontoa "Sekoittamatta, muuttamatta, jakamatta ja erottamatta".

### Harhaoppisina pidettyjä käsityksiä

#### Areiolaisuus

Jumala on ikuinen ja muuttumaton. Jumala on luonut Sanan ja tämän kautta koko maailman. Kristuksessa Sana tuli täydelliseksi ihmiseksi.

#### Monofysitismi

Kristuksella oli vain jumalallinen luonto, ja hän oli vain näennäisesti ihminen.

#### Nestoriolaisuus

Kristus oli täysin ihminen ja Jumala, mutta nämä persoonat olivat hänessä erillään.

tää. Riideltiin muun muassa siitä, onko Jeesus luonnoltaan ihminen, Jumala vai täysin kumpaakin. Kiista muistuttaa nykyihmisen näkökulmasta ajoittain saivartelua mutta oli ajan ihmisille kuolemanvakava asia.

Lännen kirkkoa johti Rooman piispa eli paavi. Hänen johdollaan lännen kirkko piti kiinni kristologisesta näkemyksestä, joka oli päätetty Khalkedonin ekumeenisessa kirkolliskokouksessa vuonna 451. Sen mukaan Kristuksessa oli kaksi luontoa: jumalallinen ja inhimillinen. Konstantinopoli hyväksyi saman käsityksen.

Egyptissä ja Syyriassa enemmistöksi nousivat monofysiitit, jotka hylkäsivät Khalkedonin kirkolliskokouksen kristologiset näkemykset. Sen sijaan he nojautuivat Aleksandrian piispana vuosina 412–444 toimineen kirkkoisä **Kyrilloksen** kristologiaan. Heidän mukaansa Kristuksessa oli vain yksi jumalallinen luonto, eikä häntä pidetty luonnoltaan inhimillisenä.

Monofysiitit eivät olleet yhtenäinen ryhmä. He jakautuivat **Severos Antiokialaisen** (465–538) edustamaan maltilliseen siipeen ja **Julianos Halikarnassoslaisen** edustamaan radikaaliin suuntaan. Monofysittejä oli noin puolet Itä-Rooman väestöstä. Keskinäisistä opillisista kiistoistaan huolimatta he tunnustivat kristillisen ykseyden ajatuksen ja olivat uskollisia Konstantinopolissa asuvalle keisarille.

Katolilaisten lisäksi varsinkin idässä oli joukko valtauskosta poikkeavia uskonnollisia toisinajattelijoita: pienempiä harha-

oppisina pidettyjä lahkoja, montanolaisia, novationolaisia, nestoriolaisia, erilaisia gnostilaisia ryhmiä ja manikealaisia (katso näistä liikkeistä Christensen 1974). Frankkeja lukuun ottamatta lännessä isännöivät germaanihallitsijat olivat areiolaisia, joiden mukaan Jeesus oli vain luotu olento eikä lainkaan jumalallinen.

Juutalaisia oli kaikkialla valtakunnassa, ja pieniä pakanaryhmiä oli Vähän-Aasian ja Ylä-Egyptin syrjäseuduilla. Pakanoita oli jonkin verran myös valtakunnan eliittiin kuuluvien joukossa. Myös Ateenan neoplatoninen koulu oli pakanallinen.

### USKONNOLLISTEN VÄHEMMISTÖJEN VASTAISET LAIT

Justinianus julistettiin enonsa **Justinus I:n** (518–527) kanssahallitsijaksi huhtikuussa vuonna 527. Kun Justinus kuoli samana vuonna elokuun 1. päivänä, Justinianus nousi yksinvaltiaaksi. Uskonnollisten toisinajattelijoiden vainot alkoivat välittömästi.

Ilmeisesti kesällä 527, kun Justinianus oli vielä enonsa kanssahallitsija, Justinianus julkaisi ensimmäisen kerettiläisiä, manikealaisia, samarialaisia, juutalaisia ja pakanoita koskevan lain (Cod. Iust. 1,5 De haereticis et Manichaeis et Samaritis). Tätä lakia seurasi sarja muita uskonnollisia toisinajattelijoita koskevia lakeja, ja enemmistö niistä osuu Justinianuksen hallinnon alkuvuosiin.

Lait ovat täynnä kiihkeää vainoamisintoa (Mazal 2001, 201). Justinianus vainosi kaikkia niitä, jotka olivat hänen mielestään uskonnollisesti väärässä. Ensimmäiset lait ja niitä seuranneet toimenpiteet osoittivat, mikä oli lähinnä Justinianuksen sydäntä (Honoré 1978, 15). Yhdessä lukuisista laeistaan Justinianus ilmoittaa, että hän vihaa kerettiläisiä (lat. *haereticos odio habemus*, Novell. Iust. 45 praefatio) eikä koskaan horju vakaumuksessaan.

Tyylillisesti Justinianuksen lait olivat solvaavia. Harhaoppiset leimattiin niissä typeriksi, hulluiksi ja sairaiksi. Manikealaiset ja montanolaiset olivat heistä kaikkein vastenmielisimpiä (Evans 1996, 251). Manikealaisuus oli gnostilaista synkretismia edustanut, dualistinen valon ja pimeyden eli hengen ja aineen taistelua korostanut uskonto. Sillä oli rasitteenaan myös se, että se oli kotoisin vihollisvaltakunnasta Persiasta ja sen oli perustanut persialainen **Mani** (216–277: Moorhead 1994, 25).

### USKONNOLLISTEN VÄHEMMISTÖJEN VAINOT

Pakanuuden jäänteet tukahdutettiin armotta. Aluksi viranomaiset määrättiin tekemään tutkinta pakanallisten menojen harjoittamisesta. Näistä rangaistuksena oli kuolema. Sitten pakanat määrättiin alistumaan kristilliseen opetukseen ja kastattamaan itsensä kolmen kuukauden kuluessa omaisuuden takavarikoinnin ja karkotuksen uhalla. Pa-

---

## Tyylillisesti Justinianuksen lait olivat solvaavia. Harhaoppiset leimattiin niissä typeriksi, hulluiksi ja sairaiksi.

---

luusta pakanuuteen rangaistiin kuolemalla. Pakanoita kiellettiin pitämästä valtion virkoja ja heiltä poistettiin perintöoikeus (Cod. Iust. 1,5 ja 1,11).

Vuonna 529 suoritettiin puhdistus Konstantinopolin aristokraattien keskuudessa. Monia huomattavia pakanoita tuomittiin kuolemaan ja teloitettiin. Entinen prefekti **Asklepiodotos** teki itsemurhan (Joh. Mal. 449; Theoph. AM 6022; Proc. HA 11,31; Mazal 2001, 202). Samana vuonna suljettiin Ateenan neoplatoninen koulu, joka oli tärkein jäljellä oleva pakanallisen ajattelun keskus (Evans 1996, 67–68).

Vuonna 535 pakanoita kiellettiin harjoittamasta kulttimenoja vandaaleilta vallatussa Afrikassa (Novell. Iust. 37, 6–8). Justinianus valtuutti vuonna 542 **Johannes Amidalaisen** (505–585), joka tunnetaan paremmin Johannes Efesolaisena, käännyttämään maaseudun pakanat Vähässä-Aasiassa. Johanneksen sanotaan kastaneen Lydiassa ja Kariassa 70 000 henkeä, perustaneen 97 kirkkoa ja kaksi luostaria (Joh. Eph. HE 3, 37). Kaukainen Isiksen temppeli Assuanissa Philaen saarella tuhottiin vuonna 541 (Joh. Eph. HE 4, 6–7).

Samoihin aikoihin tukahdutettiin Jupiter-Ammonin kultti Augilan keitaalla Kyrenaikan autiomaassa (Proc. de Aed. 6,2,14–20).

Konstantinopolissa suoritettiin uusi pakanuutta harjoittaneisiin opettajiin, lakimiehiin ja lääketieteilijöihin kohdistunut puhdistus vuosina 545–546. Vaino ulottui eliittiin saakka. Edellisestä vuoden 529 vainosta selviytynyt patriisi **Phokas** katsoi viisaimmaksi myrkyttää itsensä ennen asiansa selvittämistä (Evans 1996, 249). Viimeinen pakanoiden vaino suoritettiin ilmeisesti vuonna 562. Pakanuus ei ollut uhka kristitylle keisarikunnalle, sillä valta oli lujasti kristittyjen käsissä, mutta sellaiseksi se kuitenkin ilmeisesti käsitettiin (Evans 1996, 67).

Myös harhaoppisia kristittyjä ja manikealaisia vastaan suunnattiin sarja lakeja ja väkivaltaisia toimenpiteitä. Heidän kulttimenonsa kiellettiin. Myös heidät suljettiin pois valtionhallinnon ja armeijan viroista. He eivät voineet harjoittaa opettajan ammattia, todistaa oikeudessa katolisia vastaan, periä omaisuutta tai omistaa katolisia orjia.

Vuonna 527 tapahtunut manikealaisten puhdistus Konstantinopolissa oli erityisen

raaka. Kronikoitsija **Johannes Malalaksen** (491–578) mukaan joukko manikealaisia, joiden joukossa oli huomattavissa yhteiskunnallisissa asemissa olevia miehiä ja naisia, surmattiin epäonnistuneiden käännytysyritysten jälkeen (Joh. Mal. 423). Ilmeisesti surmaaminen tapahtui elävältä polttamalla.

Myöhemmin vuonna 529 tai 530 Fryygiassa suuri joukko vainottuja mutta taipumattomia montanolaisia sulkeutui kirkkoihinsa ja teki polttoitsemurhan (Proc. HA 11, 23). He olivat odottaneet Jeesuksen pikaista paluuta, harjoittaneet ankaraa askeesia ja äärimmäistä seksuaalista pidättyväisyyttä. Johannes Amidalainen poltti viimeiset montanolaisten kirkot Fryygiassa vuoden 550 tienoilla. Hän myös tuhosi liikkeen 100-luvulla eläneen perustajan **Montanuksen** maalliset jäännökset (Joh. Eph. HE 2, 489; Mazal 2001, 203).

Afrikassa areiolaisten ja donatolaisten kirkot annettiin katolilaisille, heidän pappinsa karkotettiin ja heiltä riistettiin kaikki kansalaisoikeudet (Novell. Iust. 37). Vähässä-Aasiassa viimeiset areiolaisten kirkot suljettiin vuonna 538 (Joh. Mal. 479; Stein 1959, 369 viite 2).

Myös Palestiinan samarialaisia kohdeltiin ankarasti. Justinianus määräsi vuonna 528 tuhoamaan heidän synagogansa ja kielsi rakentamasta uusia (Cod. Iust. 1,5,17; 1,5,18,3; 1,5,19,4). Samarialaisten noustua kapinaan vuonna 529 heidän synagogansa vallattiin, tuhansia samarialaisia surmattiin ja heidän johtajansa ristiinnaulittiin. Historioitsija

**Procopius** (kuoli vuonna 562) puhuu jopa 100 000 kuolonuhrista.

Tuloksena samarialaisten verilöylystä oli pula maanviljelijöistä, mistä kärsivät erityisesti kaupungeissa asuvat kristityt maanomistajat. Vaikka maat olivat viljelemättä, heidän oli silti maksettava verot valtiolle (Proc. Bell. Pers. 1,13,10–11; 16,1–10; Proc. HA 11,21; Evans 1996, 248; Stein 1959, 287–288; 373–374). Samarialaiset kapinoivat uudelleen vuonna 556, ja jälleen kapina kukistettiin verisesti.

### JUSTINIANUS JA JUUTALAISSUUS

Justinianus oli ilmeisesti ainoa myöhäisantiikin keisareista, joka vainosi kaikkia uskonnollisia vähemmistöjä (Stein 1959, 279). Juutalaisten suhteen hän teki kuitenkin poikkeuksen, eikä syytä tähän tiedetä.

Juutalaisuus oli ollut Rooman valtakunnassa vanhastaan *religio licita*, ”sallittu, luvallinen uskonto”. Justinianus kielsi tosin juutalaisten uskonnonharjoituksen Afrikassa vuonna 535 (Novell. Iust. 37, 6–8), mutta tämä näyttää olleen paikallinen ja lyhytaikainen toimenpide. Yleisenä linjana oli suvaitsevaisuus juutalaisia kohtaan.

Juutalaiset eivät tosin voineet todistaa oikeudessa katolisia vastaan tai ostaa maata kirkolta. Rabbit pakotettiin lisäksi käyttämään kreikkaa ja latinaa synagogien jumalanpalveluksissa. Vuonna 553 säädetyin lain mu-

## Homoseksuaalisten piispojen kidutukset, karkotukset ja kastointi tapahtuivat ilmeisesti vuonna 528.

kaan oli käytettävä myös Vanhan testamentin kreikankielistä käännöstä Septuagintaa alkuperäisen hepreankielisen version sijasta (Moorhead 1994, 26–27).

Juutalaisten kannalta joitain rajoituksia paljon vaarallisempaa oli kristityn väestön kasvava suvaitsemattomuus. Piispoista ja papeista suurin osa oli lähtöisin luostareista, joissa he oppivat suvaitsemattomuutta ja juutalaisiin kohdistunutta vihamielisyyttä (katso Evans 1996, 246).

### HOMOSEKSUAALIEN VAINOT

Justinianuksen mukaan homoseksuaalisuus oli synti ja rikos, koska se oli luonnonvastaista ja loukkasi siksi Jumalaa. Samanaikaisesti uskonnollisten vähemmistöjen vainon kanssa suoritettiin kampanja homoseksuaaleja vastaan.

Homoseksuaalisten piispojen kidutukset, karkotukset ja kastointi tapahtuivat ilmeisesti vuonna 528. Vuosina 811–814 *Khronografiansa* laatineen kronikoitsija **Theofanes Abbasin** ja 1000-luvulla eläneen **Kedrenoksen** mukaan vainot tapahtuivat toisena hallitusvuonna (Theoph. Anno 6021=528; Cedr. 645).

Justinianus julisti, että jatkossa homoseksuaalisesta käyttäytymisestä seurauksena oli kastointi. Laeissa esiintyy rangaistuksena myös käden katkaisu. Silpominen oli rangaistuskeinona ilmeisesti uutuuksella, sillä sitä ei esiinny klassisessa roomalaisessa rikoslaisissa (Honoré 1978, 15 viite 139; Mommsen 1899, 981–983).

Justinianuksen vuonna 535 säätämän lain mukaan Jumalan viha ei kohdistunut vain homoseksuaalisia tekoja tehneisiin ihmisiin vaan myös kaupunkeihin, joissa he asuivat. Jumalan rangaistuksena homoseksuaalisuudesta näihin kaupunkeihin oli odotettavissa nälänhätää, maanjäristyksiä ja kulkutauti-epidemioita (Novell. Iust. 77,1). Merkille pantavaa on, että uusi homoseksuaaleja koskeva laki (Novell. Iust. 141) annettiin vuonna 559, vuosi Konstantinopolissa puhjennun rutto-epidemian jälkeen.

Justinianuksen lait myötäilivät kristillisiä periaatteita. Kova linja homoseksuaaleja vastaan oli kristinuskon lisäksi antiikin seksuaalimoraaliin, ja se ilmestynyt lainsäädäntöön jo 300-luvulla (Cod. Theod. 9,7,6 v. 390; Meyendorff 1989, 10–11; Mommsen 1899, 703–704).

KARTAN TIETOJEN LÄHDE: ARFFMAN, KAARLO. 2009. KRISTINUSKON HISTORIA. EDITA, HELSINKI.



**Keisari Justinianus pyrki kukistamaan areiolaisia germaanivalloittajia. Hänen elämänsä loppupuolella esimerkiksi Italia olikin palautettu roomalaisten käsiin. Myös Pohjois-Afrikkaa oli vallattu takaisin vandaaleilta.**

Kukaan aiemmista keisareista ei kuitenkaan aikaisemmin ollut pannut toimeen periaatteita yhtä jyrkällä tavalla kuin Justinianus.

Pakanallisella keisarikaudella seksuaalietiikka oli ollut varsin vapaamielistä. Nyt sen tilalle astui seksuaalietiikka, jossa seksin ainoa tarkoitus oli jälkeläisten siittäminen avioliitossa. Vapaamielinen antiikin linja

säilyi kuitenkin siinä, että miesten sallittiin pitää jalkavaimoja. Mielenkiintoista on, että Justinianuksen lait koskivat vain miespuolisia homoseksuaaleja eivätkä ne puhu lesbosuhteista mitään (Moorhead 1994, 36).

Justinianus ei itse täyttänyt kristillistä tavoitetta sukupuolielämän tarkoituksesta. Vuodesta 524 lähtien hän oli ilmeisesti täysin

lisääntymiskyvytön, koska hän oli sairastanut kivistulehduksen, joka aikuisiällä usein johtaa hedelmättömyyteen. Justinianus oli tällöin jo yli 40-vuotias (Cesaretti 2004, 157).

## JUSTINIANUKSEN JULMUUS JA ARMELIAISUUS

Justinianuksen toimeenpanemat vainot olivat aikalaisen, historiankirjoittaja **Prokopioksen** silmissä sokeeraavia, osoittivat tuntemattomuutta ja vaikuttivat mielivaltaisilta (Proc. HA 11,14–36; 19,11). ”Hän ei pitänyt sitä [tappamista] murhana, jos uhrit eivät olleet hänen uskoaan” (Proc. HA 13,8). Näyttämättä tunteitaan hän antoi salaisesti käskyjä toisinajattelijoiden surmaamisesta ja heidän omaisuutensa takavarikoinnista (Proc. HA 13,2).

Justinianus otti dogmaattisen totuuden vakavasti, eikä hänen valtakunnassaan ollut sijaa toisinajattelijoille. Justinianus piti keisarikuntansa uskonnollisia vähemmistöjä ulkopuolisina. Maailma olisi hänen mielestään parempi ilman heitä.

On huomattavaa, että Justinianuksen säälimättömyys rajoittui ”vain” teologisiin vihollisiin. Henkilökohtaisia vihollisiaan kohtaan hän osoitti suurta laupeutta. Hän armahti keisari **Anastasioksen** (491–518) veljenpojan **Proboksen**, joka oli osallistunut keisarin vastaiseen kapinaan vuonna 532. Samoin hän armahti **Artabaneksen**, joka suunnitteli keisarin murhaamista Justinianuksen puolison

**Theodoran** kuoleman jälkeen vuonna 548. Voitetulle vandaalikuninkaalle **Gelimerille** annettiin maatila Vähän-Aasian Galatiassa (Honoré 1978, 23, 30).

## JUSTINIANUKSEN TAUSTA JA PERSOONA

Millainen Justinianuksen henkilökohtainen tausta oli? Löytyisikö siitä selityksiä hänen jyrkkyydelleen?

Justinianus, alkuaan **Petrus Sabbatius**, oli periferian mies, alhaista syntyperää oleva maalainen. Hän oli kotoisin latinaa puhuvasta valtakunnan osasta, pikkupaikkakunta Tauresiumista, joka on nykyinen Taorin kylä Pohjois-Makedoniassa, Skopjesta 25 kilometriä kaakkoon. Hänen varhaisvuosistaan ei tiedetä mitään.

Suurkaupunki Konstantinopolin aristokraattipiireissä Justinianus oli ulkopuolinen ja nousukas, aristokraattien halveksima, joka ei jakanut heidän hienostuneisuuttaan ja suvaitsevaisuuttaan. Historiankirjoittaja Prokopioksen mukaan Justinianus oli keisarinakin puheessaan, pukeutumisessaan ja ajattelultaan barbaari, hienostumaton mutta kova työntekijä, joka teki pitkää päivää, työskenteli usein öihin ja vaati myös muilta tuloksia. Hän ei jakanut aristokraattien ihannetta vapaa-ajasta ja hienostuneisuudesta (Proc. HA 14, 2–3; 30, 21–26; Evans 1996, 101–102; Honoré 1978, 23–24).

Justinianuksen uskonnollisuutta voidaan luonnehtia ankaraksi, suvaitsemattomaksi



Justinianuksen puoliso Theodora oli keisarinna vuosina 527–565, vaikka hänen syntyperänsä oli alhainen. Hänen isänsä kerrotaan toimineen Konstantinopolin sirkuksen karhujen hoitajana. Theodora on kuvattu palvelijoidensa vierellä ravennalaisen kirkon mosaiikissa.

---

On huomattavaa, että Justinianuksen säälimättömyys rajoittui ”vain” teologisiin vihollisiin. Henkilökohtaisia vihollisiaan kohtaan hän osoitti suurta laupeutta.

---

ja ehdottomaksi maalaismiehen ja sotilaan uskoksi. Sitä ei laimentanut suojeus yhteiskunnan etuoikeutettuja kohtaan tai inhimillisten heikkouksien ymmärtäminen (katso Honoré 1978, 15).

Justinianus pääsi valtaan hänen enonsa Justinus I:n otettua hänet suojelukseensa. Justinus järjesti sisaren pojalleen hyvän koulutuksen ja edisti hänen uraansa. Justinianus eteni nopeasti pelkästä keisarillisen kaartin jäsenyydestä vuonna 518 aina konsuliksi asti jo vuonna 521. Justinus myös adoptoi siskonsa pojan itselleen vuoden 520 tienoilla.

Keisarina Justinianus oli erityisen huolissaan omasta roolistaan historiassa, ja hänellä näyttää olleen pakonomainen tarve jättää siihen oma nimensä. Hänen nimensä täytyi näkyä kaikkialla. Historioitsija **Ernst Steinin** mukaan vähintään 27 kaupungille annettiin Justinianuksen nimi (Stein 1959, 177). Oman kotikaupunkinsa Tauresiumin hän nimesi uudelleen Iustiniana Primaksi (Novell. Iust. 11; Proc. de Aed. 4,1,19). Ulpianasta, jonka nimi on nykyisin Lipjan tai Lipljan, tuli Iustiniana Secunda (Proc. de Aed. 4,1,29).

Justinianus kärsi todennäköisesti suuruudenhulluudesta. Hän yliarvioi omat kykynsä, valtakuntansa voimavarat ja mahdollisuutensa toteuttaa asettamia tavoitteita. Rooman valtakunnan palauttaminen entiseen suuruuteensa epäonnistui, lännessä aiemmin germaaneille menetetyt alueet onnistuttiin valtaamaan takaisin vain osit-

tain. Justinianuksen käynnistämä laaja kirkkojen ja linnoitusten rakentaminen nieli valtakunnan taloudellisia resursseja. Rooman lakien kodifikaatio osoitti sekin suurta kunnianhimoa.

### JUSTINIANUSTA VERRATTU JOPA STALINIIN

Justinianuksen jyrkkyys oli poikkeuksellista myöhäisantiikin keisareiden keskuudessa. Oikeushistorioitsija **Tony Honoré** on löytänyt Justinianukselle sopivamman hengenheimolaisen 1400 vuotta myöhemmältä ajalta ja verrannut Justinianusta Neuvostoliiton diktaattoriin **Josif Staliniin** (1878–1953).

Justinianukselle teologisten vastustajien vihaaminen oli yhtä luonnollista kuin Stalinille luokkaviha. Justinianus rakensi puhdasoppista kristillistä valtiota, jossa oli yksi keisari, yksi Jumala ja yksi pääkaupunki eli Konstantinopoli. Stalin rakensi sosialismia yhdessä maassa.

Justinianuksen ja Stalinin erona kuitenkin oli, että Justinianuksen säälimättömyys rajoittui kokonaisuutena uskonnollisiin ja teologisiin toisinajattelijoihin, Stalin laajensi puhdistukset jopa lähimpiin työtovereihinsa (katso Honoré 1978, 29–30). **J. A. S. Evans** on kiinnittänyt huomiota siihen, että uskonnolliset toisinajattelijat leimattiin Justinianuksen aikana mielisairaiksi, kuten Neuvostoliitossa kommunistista systeemiä arvostelevat ja puolueen linjasta poikkeavat toisinajattelijatkin (Evans 1996, 251).

## Kummallinen seikka oli keisarin monofysiittisen puolison Theodoran petollinen diplomatia.

### JUSTINIANUS JA MONOFYSIITIT

Justinianuksen pääongelman muodostivat monofysiitit, joita oli paljon ja joiden tuhoaminen ei siksi ollut mahdollista. Monofysiittejä oli Egyptissä ja itäisissä provinseissa. Lisäksi keisarin puoliso Theodora oli monofysiitti.

Justinianus lähestyi aluksi monofysiittien maltillista siipeä, Severoksen kannattajia, ja rajoitti vainot vain radikaaleihin monofysiitteihin. Justinianus pyrki tulkitsemaan Khalkedonin tunnustusta siten, että sovinto monofysiittien kanssa olisi käynyt mahdolliseksi.

Justinianus suostui tuomitsemaan niin sanotussa Kolmen kappaleen ediktissä vuonna 543 monofysiittien harhaoppisina pitämät kirkkoisät: **Theodoros Mopsuestialaisen** (350–428), **Kyrrhoksen Theodoretoksen** ja **Edessan Ibaksen**. Khalkedonin kannattajia lepyttääkseen hän julisti kuitenkin monofysiittisten munkkien suuresti ihaileman **Origeneen** (185–252) ja hänen kannattajansa **Evagrius Pontoslaisen** (346–399) kirkonkiroukseen. Päätökset vahvistettiin vuoden 553 kirkolliskokouksessa.

Justinianus epäonnistui monofysiittejä koskevassa politiikassaan. Monofysiittien

sielujen voittaminen olisi edellyttänyt koko Khalkedonin hylkäämistä, eikä Justinianus voinut tähän suostua. Lopputuloksena oli separatistinen, Konstantinopolista riippumaton monofysiittinen kirkko, joka kukoisti varsinkin Syyriassa, Armeniassa ja Vähä-Aasian itäosissa (Frend 1972, 285–; Meyendorf 1989, 229–230, 247–248).

Kummallinen seikka oli keisarin monofysiittisen puolison Theodoran petollinen diplomatia. Theodora suojeli kaikin tavoin monofysiitteja, piilotteli heitä ajoittain jopa keisarin palatsissa ja edisti ratkaisevalla tavalla itsenäisen monofysiittisen hierarkian syntyä itäisiin provinseihin (Frend 1972, 272, 274–276, 285; Meyendorf 1989, 247–248).

Ponnisteluistaan huolimatta Justinianus ei saavuttanut uskonnollisen yhtenäisyyden tavoitettaan. Justinianuksen kuollessa vuonna 565 valtakunta oli kaikkea muuta kuin yhtenäinen (Stein 1959, 280). Vaikka hänen onnistui suurimmaksi osaksi tukahduttaa pakanuus ja pienemmät harhaoppiset kristityt liikkeet, hän epäonnistui päätavoitteessaan: sovinnon tekemisessä monofysiittien kanssa.

Justinianus arvioi tosiasiat väärin. Ilmeisesti ei ollut alun perinkään mahdollista saavuttaa yhtenäisyyttä uskonnollisissa asioissa monofysiittien kanssa, ei teologisin keinoin eikä pakolla. Syitä tähän on etsittävä kulttuurisista ja etnisistä tekijöistä sekä idän kristityn väestön konservatiivisuudesta, joka ei sallinut minkäänlaisten kompromissien tekemisistä khalkedonilaisten kanssa (Meyendorf 1989, 251–254). Toimillaan Justinianus suututti lisäksi Rooman paavin ja lännen kristityt, jotka suhtautuivat nihkeästi Konstantinopolin sovintopyrkimykseen monofysiittien kanssa.

## JÄLKINÄYTÖS ELÄMÄN LOPULLA

Tarinalla on jälkinäytös. Elämänsä lopulla Justinianus sortui nimittäin itse harhappisuuteen. Hän julkaisi vuoden 564 lopulla ediktin, jossa hän yritti määrätä kirkon opiksi niin sanotun aftartodoketismin.

Aftartodoketismin mukaan Kristuksen ruumis oli turmeltumaton ja kuolematon, joten se kärsi ja kuoli vain näennäisesti. Opin perustaja oli **Julianos Halikarnassoslainen**, joka edusti radikaalia monofysitismiä. Oppi oli selvästi ristiriidassa Khalkedonin kirkolliskouksen käsitysten kanssa.

Konstantinopolin patriarkka **Eutykhios** vastusti keisarin aikomusta määrätä aftartodoketismi kirkon opiksi, mutta hänet pidätettiin ja karkotettiin tammikuussa 565. Antiokiassa

pidettiin sikäläisen patriarkan **Anastasioksen** johdolla suuri kirkolliskokous, joka tuomitsi ediktin yksimielisesti ”julianismina”. Voimakkaaseen vastarintaan vaikutti ilmeisesti tieto, että vanha keisari heikkeni koko ajan fyysisesti eikä ollut entisissä voimissaan. Ilmassa olivat suuren yhteenoton ainekset.

Justinianus kuitenkin kuoli korkeassa 82 vuoden iässä 14.11.565, ja asia raukeni siihen. Hänen seuraajansa **Justinus II** kiirehti peruuttamaan Justinianuksen jo tekemät rangaistusaloitteet Anastasiosta ja muita vastaan hangoittelijoita vastaan. Samalla hän kutsui Justinianuksen karkottamat piispat kotiin (Stein 1959, 685–690; Meyendorf 1989, 245–246).

## LÄHTEET

- Cedrenus Georgius Historiarum Compendium, J. P. Migne, Patrologia Graeca (PG) 121.  
 Codex Iustinianus, recognovit Krueger, Paulus, 12. painos., Berolini 1959.  
 Codex Theodosianus, ed. Mommsen, T. & Meyer, P. M., Berolini 1905.  
 Digesta, recognovit Mommsen, T. 16. painos, Berolini 1954.  
 Evargius Scholasticus Historia Ecclesiastica, toim. Bidez, J. & Parmentier, L., London 1898.  
 Ioannes Ephesus Historiae Ecclesiasticae pars tertia, toim. Brooks, E. W., Corpus Scriptorum cristianorum orientaliuum (Scriptores Syri) III,3.  
 Ioannes Malalas Chronographia, PG 97.  
 Novellae Iustiniani, recognoverunt Schoell, R. & Kroll, G., 6. painos., Berolini 1959.  
 Procopius Caesariensis Bellum Persicum, toim. Haury, J., Leipzig 1905–1913.  
 Procopius Caesariensis De Aedificis, toim. Haury, J., Leipzig 1905–13.  
 Procopius Caesariensis Historia Arcana, toim. Haury, J., Leipzig 1905–13.  
 Theophanes Abbas Chronographia, PG 108, 55–1010.  
 The Seven Ecumenical Councils of the Undivided Church.

Their Canons and Dogmatic Degrees, toim. Percival, H. R., A Select Library of Nicene and Post-Nicene Fathers, Vol 14. Grand Rapids, Michigan.

## KIRJALLISUUS

- Angela, A. (2011): *Päivä antiikin Roomassa*. Suomentanut Havila, T. Art House. Tallinna.  
 Cameron, A. (1993): *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395–600*. London and New York.  
 Cameron, A. (1985): *Procopius and sixth century*. Great Britain.  
 Cantarella, E. (2011): *Suutele minua tuhat kertaa. Rakkaus ja seksi antiikin Roomassa*. Suomentanut Nyström, T. WSOY. Juva.  
 Castren, P. ja Pietilä-Castrén, L. (2000): *Antiikin sanakirja*. Otava. Keuruu.  
 Cesaretti, P. (2004): *Theodora. Empress of Byzantium*. Translated from the Italian by Frongia, Rosanna M. Giammanco. A Mark Magovan Book. The Vendome Press. Printed in the United States.  
 Christensen, T. (1974): *Kirkkohistoria 1: Evankeliumista paavin jumalanvaltioon*. Kääntäjä Piispa, L. Gaudeamus. Tapiola.  
 Clarke, J. (2003): *Roman sex*. Harry N. Abrams. New York.  
 Diehl, C. (1901): *Justinien et la civilisation byzantine*. Paris.  
 Evans, J. A. S. (1996): *The Age of Justinian*. Routledge. Printed and bound in Great Britain.  
 Frend, W. H. C. (1972): *The Rise of the Monophysite Movement*. Cambridge.  
 Heinimäki, J. (2015): *Kerettiläisen käsikirja*. Kirjapaja. Tallinna 2015.  
 Honoré, T. (1978): *Tribonian*. Duckworth. Printed in Great Britain.  
 Hohti, P. (2021): *Bysantti. Tuhat draaman vuotta*. WSOY. Painettu EU:ssa.  
 Jones, A. H. M. (1968): *The Later Roman Empire, 284–602*. Oxford.  
 Martindale, J. R. (1980): *“Fl Petrus Sabbatius Justinianus”, The Prosopography of the Later Roman Empire. Vol II A. D. 395–527, s. 645–648*. Cambridge.  
 Mazal, O. (2001): *Justinian I. und seine Zeit*. Böhlau. Printed in Germany.  
 Meier, M. (2005): *Das Andere Zeitalter Justinians. Kontingenzerfahrung und Kontingenzbewältigung im 6. Jahrhundert n. Chr.* Göttingen.  
 Meier, M. (2004): *Justinian. Herrschaft, Reich und Religion*. München.  
 Meyendorf, J. (1989): *Imperial Unity and Christian Divisions*. Crestwood. New York.  
 Mommsen, T. (1899): *Römisches Strafrecht*. Leipzig.  
 Moorhead, J. (1994): *Justinian*. Longman. Printed in Singapore.  
 Puccini-Delbey, G. (2007): *La vie sexuelle à Rome*. Editions Tallandier. Paris.  
 Stein, E. (1959): *Histoire du Bas-Empire*. Tome II. Paris.  
 Treadgold, W. (2010): *The Early Byzantine Historians*. New York.  
 Treadgold, W. (1997): *A History of Byzantine State and Society*. Stanford.